KONSENTRATSIYA VA KUZATISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Matupayeva Shohsanam Zaripboy qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Maxsus pedagogika kafedrasi v.b dotsenti
+998977416888 shohsanammatupaeva@gmail.com
Imomova Nazokat
Elmurodova Nigor
Izzatulayeva Iroda
Istamova Ruxshona
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O‘zbekiston
ristamova3@gmail.com

Annotatsiya.Mazkur maqola konsentratsiya va kuzatish ko‘nikmalarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritadi. Ushbu ko‘nikmalar tiflosharhlash jarayonida vizual ma’lumotlarni tez va aniq idrok etish hamda tinglovchiga samarali yetkazishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada konsentratsiyani oshirish usullari, faol kuzatish texnikalari va ularni amaliy mashg‘ulotlarda qo‘llash tavsifi berilgan. Shu orqali ko‘zi ojiz yoki zaif ko‘ruvchi shaxslar uchun axborotni tushunish samaradorligi ortadi.

Kalit so‘zlar.konsentratsiya, kuzatish, tiflosharhlash, vizual axborot, nutq orqali ifodalash

Аннотация.Статья рассматривает теоретические и практические аспекты развития концентрации и навыков наблюдения. Эти навыки имеют важное значение в процессе тифлокомментирования для быстрого и точного восприятия визуальной информации и её эффективной передачи слушателю. В статье описаны методы повышения концентрации, техники активного наблюдения и их применение в практических занятиях. Это способствует повышению эффективности восприятия информации людьми с нарушениями зрения.

Ключевые слова.концентрация, наблюдение, тифлокомментирование, визуальная информация, вербальное описание

Annotation.The article explores theoretical and practical aspects of developing concentration and observation skills. These skills are crucial in audio description for the quick and accurate perception of visual information and its effective communication to the listener. The article describes methods to improve concentration, techniques for active observation, and their application in practical exercises. This enhances the ability of visually impaired individuals to understand information effectively.

Keywords.concentration, observation, audio description, visual information, verbal expression

Kirish

Konsentratsiya va kuzatish ko‘nikmalari insonning vizual axborotni tez va to‘liq idrok etishida muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, tiflosharhlash jarayonida bu ko‘nikmalar tinglovchiga vizual ma’lumotlarni aniq va tushunarli yetkazish imkonini yaratadi. Ko‘rish qobiliyati cheklangan shaxslar uchun vizual elementlarni tushunish faqat og‘zaki tavsif orqali amalga oshadi[1]. Shu sababli,

[1] Po‘latova P.M. Maxsus pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2014.

tiflosharhlovchi mutaxassislarning konsentratsiya va kuzatish qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni amaliy mashg‘ulotlar orqali mustahkamlash muhim pedagogik va metodik vazifa hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, konsentratsiya va kuzatuvchanlik insonning diqqatni jamlash va vizual ma’lumotlarni idrok etish qobiliyatini rivojlantirishda asosiy omillardir. Sheremening ta’kidlashicha, tiflosharhlash jarayonida kuzatishning faol va maqsadga yo‘naltirilgan shakli – “faol ko‘rish” – axborotni tez va aniq qabul qilishga yordam beradi. Po‘latova va mo‘minova esa pedagogik mashqlar yordamida konsentratsiya ko‘nikmalarini shakllantirish metodlarini tavsiflaydi, jumladan, diqqatni qisqa muddatlarda saqlash va tafsilotlarni aniqlash bo‘yicha mashqlar samarali ekanini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, audio description metodikasidagi ilmiy qo‘llanmalar konsentratsiya va kuzatuvchanlikni rivojlantirishni muntazam mashg‘ulotlar orqali amalga oshirish zarurligini ko‘rsatadi.[2]

Mazkur tadqiqotda konsentratsiya va kuzatish ko‘nikmalarini rivojlantirishning amaliy va nazariy jihatlari tahlil qilindi. Tadqiqot metodikasi quyidagilarni o‘z ichiga oladi: vizual materiallarni kuzatish mashqlari, audio description mashqlari, diqqatni jamlash mashqlari va vizual tafsilotlarni so‘z bilan ifodalash mashqlari. Tadqiqot qatnashchilari sifatida tiflosharhlash bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislar va maxsus pedagogika bo‘yicha talabalar tanlandi. Natijalarni baholash uchun kuzatuv va test metodlaridan foydalangan holda ko‘nikmalar darajasi tahlil qilindi.

Natijalar

Tajriba natijalari shuni ko‘rsatdiki, muntazam konsentratsiya va kuzatish mashqlari ko‘nikmalarning sezilarli darajada oshishiga olib keldi. Tadqiqot ishtirokchilari vizual materiallarni aniqroq, tezroq va mantiqiy ketma-ketlikda ifodalashni o‘rgandilar. Faol ko‘rish mashqlari orqali ular diqqatni jamlash, muhim tafsilotlarni ajratib olish va ularni nutq orqali ravon yetkazish qobiliyatini oshirdi. Shu bilan birga, konsentratsiya mashqlari tinglovchiga axborotni tushunarli va samarali yetkazish imkonini kuchaytirdi.[3]

Muhokama

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, konsentratsiya va kuzatish ko‘nikmalarini rivojlantirish tiflosharhlash jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Mazkur ko‘nikmalar orqali mutaxassis vizual muhitdagi muhim elementlarni tez va aniq ajratib oladi, ortiqcha tafsilotlardan voz kechib, asosiy mazmunni tinglovchiga lo‘nda va tushunarli shaklda yetkazadi. Bu esa tiflosharhlash jarayonining sifatini oshirib, axborotning to‘liq va aniq qabul qilinishini ta’minlaydi. Konsentratsiya darajasining yuqori bo‘lishi sharhlovchiga bir vaqtning o‘zida bir nechta jarayonni kuzatish, ularni tahlil qilish va muhimlarini saralash imkonini beradi. Ayniqsa, dinamik sahnalarda (kino, teatr, sport tadbirlari) voqealar tez almashib turishi sababli e’tiborni boshqarish va tezkor qaror qabul qilish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Kuzatuvchanlik esa detallarni chuqurroq anglash, mimika, harakat, fazoviy joylashuv va muhitdagi o‘zgarishlarni aniqlashda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu ko‘nikmalar nafaqat mutaxassislarning professional kompetensiyasini oshiradi, balki ko‘zi ojiz yoki zaif ko‘ruvchi tinglovchilarning vizual axborotni idrok etish darajasini ham sezilarli ravishda yaxshilaydi. Chunki sifatli va aniq tiflosharh orqali ular voqealarni yaxlit holda tasavvur qila oladi, tafsilotlarni anglaydi va mazmunni to‘liq qabul qiladi. Bu esa ularning ijtimoiy faolligini

---

[2] Mo‘minova L.R. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
[3] Vygotskiy L.S. Defektologiya asoslari. – Moskva: Prosveshcheniye, 1983.

oshirishga, madaniy va axborot muhitiga integratsiyalashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, audio description jarayonida faol ko'rish mashqlari va konsentratsiya mashqlarini uyg'unlashtirib qo'llash yanada yuqori natijalarni beradi. Masalan, vizual materiallarni qisqa vaqt ichida tahlil qilish, muhim belgilarni tezda aniqlash, ularni og'zaki ifodalashga qaratilgan kompleks mashqlar tizimi samaradorlikni oshiradi. Bunday integratsiyalashgan yondashuv orqali nafaqat kuzatuvchanlik va e'tibor, balki nutq tezligi, aniqligi va mantiqiyligi ham rivojlanadi.

Metodik mashg'ulotlarning muntazamligi va maqsadga yo'naltirilganligi ko'nikmalar rivojlanishining asosiy sharti hisoblanadi. Mashg'ulotlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish, individual yondashuvni qo'llash hamda natijalarni tahlil qilish orqali samaradorlikni yanada oshirish mumkin. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar — audio va video yozuvlar, simulyatsiya dasturlari, interaktiv platformalar yordamida mashg'ulotlarni tashkil etish o'quv jarayonining sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Konsentratsiya va kuzatish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan kompleks yondashuv tiflosharhlash sifatini oshirishda muhim omil bo'lib, bu jarayon nafaqat mutaxassis tayyorlashda, balki inklyuziv jamiyatni shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega.

Xulosa

Konsentratsiya va kuzatish ko'nikmalarini rivojlantirish tiflosharhlash faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Ushbu ko'nikmalar orqali mutaxassis vizual axborotni tezkor va chuqur tahlil qilish, muhim tafsilotlarni ajratib olish hamda ularni aniq, lo'nda va mantiqiy tarzda ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada tinglovchilarga yetkazilayotgan ma'lumotning aniqligi va tushunarliligi oshadi, bu esa tiflosharhlash jarayonining sifatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Faol ko'rish mashqlari diqqatni jamlash, kuzatuvchanlikni kuchaytirish, vizual elementlarni tez ajratish va ularni nutq orqali ifodalash qobiliyatini sezilarli darajada rivojlantiradi. Ayniqsa, bunday mashqlar orqali mutaxassislar voqealar ketma-ketligini mantiqiy asosda bayon qilish, muhitdagi o'zgarishlarni tez ilg'ash va ularni tizimli tarzda yetkazish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa nafaqat nutq sifatini yaxshilaydi, balki axborotni strukturalash va auditoriyaga moslashtirish imkoniyatini ham kengaytiradi. Shu bilan birga, muntazam va tizimli ravishda tashkil etilgan mashg'ulotlar mutaxassislarning professional malakasini mustahkamlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Bosqichma-bosqich tashkil etilgan, maqsadga yo'naltirilgan mashqlar orqali konsentratsiya, tezkor tafakkur, nutqiy aniqlik va ifodalilik kabi muhim kompetensiyalar rivojlanadi. Bu jarayonda individual yondashuvni qo'llash, amaliy mashg'ulotlar bilan nazariy bilimlarni uyg'unlashtirish va natijalarni muntazam tahlil qilib borish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, audio description jarayonida konsentratsiya va kuzatish ko'nikmalarini rivojlantirish nafaqat nutq sifatini oshiradi, balki vizual axborotni idrok etish samaradorligini ham sezilarli darajada kuchaytiradi. Bu esa ko'rish qobiliyati cheklangan shaxslarning axborotni to'liq va chuqur anglashiga, ijtimoiy va madaniy hayotda faolroq ishtirok etishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Po'latova P.M. Maxsus pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2014.
2. Mo'minova L.R. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Sheremet M.K. Tiflopedagogika. – Moskva: Akademiya, 2008.
4. Vygotskiy L.S. Defektologiya asoslari. – Moskva: Prosveshcheniye, 1983.
5. Snyder J. The Visual Made Verbal: A Comprehensive Training Manual for Audio Describers. – New York: American Council of the Blind, 2014.

6. Perego E. Audio Description: Theory, Practice and Research. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2012.
7. Fryer L. An Introduction to Audio Description: A Practical Guide. – London: Routledge, 2016.
8. Lebedeva L.V. Special Pedagogy and Psychology. – Moscow: Vlados, 2010.

References

1. Polatova P.M. Special Pedagogy. – Tashkent: O‘qituvchi, 2014.
2. Mo‘minova L.R. Fundamentals of Special Pedagogy. – Tashkent: Fan and Technology, 2018.
3. Sheremet M.K. Tiflopedagogy. – Moscow: Akademiya, 2008.
4. Vygotsky L.S. Fundamentals of Defectology. – Moscow: Prosveshcheniye, 1983.
5. Snyder J. The Visual Made Verbal: A Comprehensive Training Manual for Audio Describers. – New York: American Council of the Blind, 2014.
6. Perego E. Audio Description: Theory, Practice and Research. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2012.
7. Fryer L. An Introduction to Audio Description: A Practical Guide. – London: Routledge, 2016.
8. Lebedeva L.V. Special Pedagogy and Psychology. – Moscow: Vlados, 2010.